

individual qualities and characteristics, and secondly – the development of his knowledge of specific technologies in the specialty, which in the future will be a means and content of his profession.

Analyzed the psychological characteristics of college age. The program of the foundations of psychology and highlights the main subject containing knowledge of applied nature: general psychology; Developmental Psychology; psychology of communication and human relations; psychology of family life; bases of mental health; psychology of creativity; psychology professional fulfillment; Psychology of Management.

It is concluded that the teaching of psychology not be purely theoretical and based on the application of psychological knowledge and include training for developing the necessary practical skills essential for the formation of each person. In the course of training at technical colleges should introduce courses that would disclose the psychological aspects of professional activity, depending on the subject and its specificity.

Key words: *psychology, applied psychology, student age, personality, professional activity, psychological preparation.*

Стаття надійшла 26 квітня 2015 р.

УДК 65.014.5

**Н. І. Жигайло,
А. М. Куса**

ЕКОНОМІЧНЕ МИСЛЕННЯ В РЕАЛІЗАЦІЇ ПРОЕКТУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ УПРАВЛІНЦЯ

Вивчено роль економічного мислення в реалізації проектування професійного становлення управліня. Систематизовано теоретичні положення й підходи у визначенні економічного мислення і професіоналізму керівника; розроблено програму експериментального навчального процесу реалізації проектування професійної співпраці викладача-майстра й студента-стажиста; вивчено динаміку розвитку функціонально-дієвих психологічних механізмів розвитку професіоналізму майбутніх керівників в експериментальному освітньому процесі.

Ключові слова: *економічне мислення, професійне становлення, проектування професійного становлення управліня, психологічний тренінг, критерії професіоналізму, рівні сформованості професіоналізму керівника.*

Постановка проблеми. Роль економічного мислення в реалізації проектування професійного становлення менеджера осмислюється

значенням, яке має професіоналізм у суспільному та індивідуальному існуванні суб'єкта. Із професіоналізмом пов'язані спроможність людини у вибраній справі, самореалізація її творчих можливостей, якість життєдіяльності загалом. Без вивчення розвитку й формування змістовних і структурних характеристик психологічних механізмів професіоналізму неможливе вироблення методологічних і теоретичних позицій щодо освіти й підготовки фахівця, здатного продуктивно здійснювати свою професійну практику в динамічно мінливій соціокультурній ситуації.

Стан дослідження. Психологія професіоналізму інтенсивно розробляється в логіці індивідуально-професійного розвитку фахівця в акмеології (А. А. Бодалев, Е. Н. Богданов, А. А. Деркач, Н. В. Кузьміна, А. К. Маркова та ін.), психології (Г. С. Костюк, С. Д. Максименко, М. Й. Боришевський, Г. О. Балл, О. В. Киричук, В. В. Москаленко, Н. І. Жигайло), менеджменті (В. В. Яцура, А. Г. Хоронжий, О. О. Кундицький, Б. І. Мицик, М. Г. Оробчук, З. В. Юринець, О. П. Жук, А. М. Гришук, М. О. Кохан, В. Ю. Харко, О. М. Островерх, О. С. Сенишин, М. О. Горинь, О. В. Кривешко, Б. М. Максимів, Н. М. Данилевич) тощо. Однак значення економічного мислення в реалізації проектування професійного становлення менеджера у вітчизняній психологічній науці досі не розроблено.

Мета наукового пошуку – в реалізації проектування професійного становлення менеджера в освітньому процесі вишу. Завдання статті: систематизувати теоретичні положення й підходи у визначенні економічного мислення і професіоналізму керівника; розробити програму експериментального навчального процесу реалізації проектування професійної співпраці викладача-майстра й студента-стажиста; вивчити динаміку розвитку функціонально-дієвих психологічних механізмів розвитку професіоналізму майбутніх керівників в експериментальному освітньому процесі.

Виклад основних положень. Для реалізації мети статті ми використали загальнотеоретичні методи наукового пізнання (аналіз літератури із проблеми, концептуалізація й моделювання, проектування, експеримент); методи психологічних досліджень (методика керованої проєкції, контент-аналіз самозвітів студентів, інтерв'ю, бесіди, дискусії, експертна оцінка, спостереження, моделювання контекстних завдань, імітаційні рольові ігри) тощо.

Економічне мислення безпосередньо пов'язано з економічним життям суспільства як його органічна частина. З одного боку, економічне мислення є процесом відтворення людською свідомістю, у визначеній логічній послідовності, економічних взаємин із відповідними

ім економічними законами. З іншого ж, – це процес осмислення і переосмислення, засвоєння людьми сформованих суспільством економічних знань. Економічну свідомість можна розуміти як наслідок відтворення суб'єктами господарювання економічних умов життя у вигляді економічних ідей, поглядів, теорії, концепцій, що визначають суспільну стратифікацію і виражають своє ставлення до економічної діяльності в конкретний історичний момент. Використовуючи результати попередніх досліджень сформованості економічного мислення майбутніх менеджерів (у процесі вивчення економічної психології), представимо опис етапів реалізації проекту експериментального освітнього процесу ВНЗ.

I етап – інтенціонально-мотиваційний. Цей етап організації експериментального освітнього процесу здійснювався за допомогою ігропрактик. Зі студентами 1-го курсу проведено три серії організаційно-дієвих ігор на тему: «Розвиток і удосконалювання професіоналізму менеджера». У іграх брали участь студенти старших курсів, які розробляли сценарій з цієї теми. Відповідно до нашого проекту, участь в іграх у формі колективної розумової діяльності – це ситуація «тематично-позиційного» самовизначення студентів у позиції стажиста й викладача в позицію співучасника-консультанта з формулюванням індивідуальних тем розробки учасниками освітнього процесу. У процесі ігор студенти засвоювали сценарій практичної розумової діяльності, зокрема економічного мислення.

Підсумком розробок в іграх стали 3 узагальнені схеми: 1) взаємодії професійного менеджера із клієнтом; 2) взаємодії викладача зі студентами в процесах професіоналізації; 3) психологічних механізмів професійної активності менеджера.

II етап – нормативно-регулятивний. Провідною темою на другому етапі освітнього процесу є реальність психологічних практик менеджера. Студенти початкових курсів фокусують увагу на технологічному боці діяльності менеджера, забуваючи про позиційно-значеннєвий вимір активності менеджера.

Учасники, розробляючи тему професійних практик, формували спільні уявлення про способи побудови понять у бурхливих дискусіях, у рефлексії вони формували знання про основні способи пізнання й перетворення своїх наявних вистав як алгоритмів і схем із одночасним переживанням усвідомлення, рефлексії й способів побудови понять, схем руху й норм своєї активності.

Отож, студенти проявляли активність у розробці теми професійних практик у двох способах роботи: 1) формулювання понять про поняття й інших уявлень; 2) способах взаємодії з об'єктом,

знань, норм, включаючи поняття про адекватність уявлень і поведінки з рефлексією наявних форм функціонування уявлень, що сформувався, знань способів і типів, професійної активності професійного психолога в співвідношенні «Я-Мое-Чуже».

III етап – конструктивно-проективний. На цьому етапі освітнього процесу студенти сформували зусилля на здобуття досвіду персоналізації своєї професійної свідомості в конструктивно-проектній розумовій діяльності професійної реальності менеджера. Студенти із викладачем створили функціональну модель блоків внутрішніх психологічних механізмів розвитку професіоналізму менеджера (чуттєво-мотиваційний, результативно-оцінний, вартісно-значеннєвий і рефлексивно-регулятивний), також були визначені паттерни (режими функціонування психологічних механізмів) наслідування, конформності (адаптації) і творчо-перетворювальний, які визначають рівень професіоналізму менеджера.

IV етап – проектно-виконавський – характеризувався тим, що студенти виявили активність у реалізації своїх проєктів у вирішенні практичних завдань із орієнтацією на психологічну практику в школі за графіком навчального процесу, а також стажисти-майстри виявили автономну самодіяльність, працевлаштовуючись у консультативні центри психологічної служби міста, палаци творчості молоді, консалтингові агентства, клініки, комерційні організації, беручи участь в ОДІ як організатор рефлексії, проводячи тренінги у позанавчальному процесі з студентами молодших курсів. Тривала апробація тих психологічних практик, які були розроблені на рівні схем і уявлень в індивідуальній і колективній розумовій діяльності економічного мислення.

V етап – позиційно-дієвий. Означений етап експериментально-освітнього процесу виявився критичним у визначенні модусу існування в професійній дійсності особистості менеджера. Самостійне життя, зі здійсненням життєвого задуму, для основної частини студентів стало актуальною проблемою на завершальному етапі професіоналізації. Учасники формулювали питання екзистенціально-професійного характеру: «Який мій основний життєвий стосунок у співвідношенні з буттям менеджера?» Ця тема стала провідною в індивідуальних і колективних розробках студента стажиста-майстра й студента-учасника експерименту. У процесі руху, у розробці загальної теми, студенти застосовували синтезуючий спосіб рефлексії, який початково дозволяв суперечності між суб'єктом і об'єктом, між суб'єктивністю й суб'єктивністю співучасників освітнього процесу. Самоорганізаційні процеси в структурах взаємодії співучасників експериментального

руху призводили до проживання когнітивних, комунікативних і екзистенціальних подій (породження ідеї професіоналізму, проживання змісту «Я менеджер» і розробки професійних практик проектування й реалізація своїх проектів у професійній практиці), які у сукупності були основою переходу студента-менеджера в інобуття як іншої реальності свого існування й позиції у світі.

Майстер-консультант також проживав цю подію, як новий унікальний досвід самоорганізації психологічних механізмів і практики співучасті, вкорінюючись у модусі співучасті взаємодії зі студентами в розвитку феномена професіоналізму менеджера.

На цьому етапі викладач взаємодіяв зі студентами на рівні екзистенціальної комунікації «Я – Ти», як співрозмовник із незмінними світами особистості студентів на умовах взаємної відкритості й довіри.

Освітній процес у логіку експериментального руху в результаті призвів до того, що студенти в позиції стажиста-майстра свій екзистенціальний спосіб існування визначили як «служіння – людям і своїй справі»; студенти – учасники експерименту з темою «Я менеджер» розділилися на дві групи: 1) «затвердити себе в суспільстві й досягти кар'єрного просування»; 2) «досягти стійкого й благополучного існування».

Щодо аналізу результатів дослідження професійної активності студентів експериментальної та контрольної груп на завершальному етапі навчання, то за логікою опису результатів вихідного стану блоків психологічних механізмів професійної активності студентів розглянемо їхні результати на завершальному етапі навчання. Методики дослідження й процедури обробки були ідентичними в обох випадках. Кількісний склад досліджуваних залишався постійним, тому можна порівнювати й зіставляти дані вихідного й завершального етапів дослідження.

Розглянемо стан мотиваційно-почуттєвого блоку психологічних механізмів.

Дані таблиці 1 доводять, що до кінця навчання відбувається явна динаміка мотиваційно-почуттєвих механізмів у студентів експериментальної й контрольної груп. Це виражається насамперед у тому, що якщо на первісному етапі підготовки виявилось 6 категорій студентів, що диференціюються за мотивом професійного досягнення, то до кінця відбувається звуження диференціації за цим показником до 3-х категорій студентів.

У всіх студентів формується професійна мотивація з різним співвідношенням тенденцій до досягнення успіху/уникнення невдачі.

Таблиця 1

Стан мотиваційно-почуттєвого блоку психологічних механізмів студентів експериментальної та контрольної груп

Гр. А (Е)					Гр. Б (К)								
Задоволення		Задоволеність		М.д.у. М.і.н.	%	%	М.д.у. М.і.н.	Задоволеність		Задоволення		мп.	Ф кр.
85%	15%	82%	18%	Вис.	56	25	Вис.	88%	12%	83%	17%	1,72	p<0,05
(+)	(-)	(+)	(-)	Низ.			Низ.	(+)	(-)	(+)	(-)		
65%	35%	87%	13%	Серед.	15	39	Серед.	90%	10%	70%	30%	1,64	p=0,05
(+)	(-)	(+)	(-)	Низ.			Низ.	(+)	(-)	(+)	(-)		
58%	42%	70%	30%	Серед.	29	36	Серед.	85%	15%	55%	5%	2,91	
(+)	(-)	(+)	(-)	Серед.			Серед.	(+)	(-)	(+)	(-)		

Подальший аналіз допоможе з'ясувати режими функціонування психологічних механізмів експериментальної й контрольної груп студентів. Для цього вивчимо результати дослідження співвідношення результативно-оцінювальних механізмів, куди ввійшли показники рівнів самооцінки ПВЯ та інтернального локусу контролю РСК (таблиця 2).

Таблиця 2

Співвідношення рівнів самооцінки ПВЯ і РСК студентів експериментальної та контрольної груп

Гр. А (Э)			Рівні самооцінки ПВЯ	Гр. Б (К)			Значимість	
Ід.	Ін.	%		%	Ін.	Ід.	ф емп.	ф кр.
Вис.	Вис.	44	Висока	20	Низ.	Вис.	2,04	p<0,01
Серед.	Вис.	31	Середня	24	Низ.	Вис.	0,60	-
Низ.	Вис.	9	Занижена	35	Вис.	Низ.	1,73	P<0,05
Серед.	Серед.	16	Низька	21	Серед.	Низ.	0,32	-

За аналізу даних, представлених у таблиці, важливим є адекватність самооцінки ПВЯ та інтернального або екстернального локусів контролю. Успішність професійної діяльності залежить від названих

психологічних механізмів. Неадекватна самооцінка у бік заниження (надлишкова критичність) проявляється лише в 9% студентів експериментальної групи й в 35% студентів контрольної групи. Це може означати, що традиційна система професійної підготовки, на відміну від експериментальної, формує у частини студентів схильність недооцінювати свої можливості.

Отож, нами представлені різні типи моделей професіоналізму менеджера. Студенти – експериментальної групи в позиції стажиста-майстра спрямовані на модель професіоналізму з моральною доміантою фахівця-психолога з установкою на співучасть у психологічній роботі, науково-практичну спрямованість психологічної практики. Студенти контрольної групи орієнтовані на модель озброєного інструментально фахівця, здатного до організаційно-управлінської активності із клієнтом. Відповідно, можна говорити про різні професійні позиції, що формуються в традиційній і експериментальній підготовці менеджерів, заснованої на принципах самоорганізації спільної професійної активності викладача зі студентом. Це положення можна уточнити під час аналізу вартісно-значеннєвого блоку механізмів професійної активності.

Щодо аналізу результатів дослідження ціннісних установок у психологічній роботі із клієнтом і типів змісту психологічних механізмів, що входять у третій блок професіоналізму, то вивчимо дані, представлені у таблиці 3.

Таблиця 3

Інтенціональні стратегії й типи змістів «Я менеджер» студентів експериментальної та контрольної груп

Гр. А (Э)		Інтенціональні стратегії	Гр. Б (ДО)			
Тип змісту «Я менеджер»	Вибір %		Вибір %	Тип змісту «Я менеджер»	Ф емп.	φ кр.
Суперечливий	10	Дослідження-зондування	28	Негативний	1,42	–
Конфліктний	26	Оцінка	20	Конфліктний	0,59	–
Суперечливий	8	Підтримка	30	Суперечливий	2,07	p=0,01
Позитивний	15	Інтерпретація	7	Позитивний	0,36	–
Позитивний	41	Розуміння (емпатійне)	15	Позитивний	1,75	p<0,05

Цінності емпатійного розуміння й підтримки посідають в ієрархії переваг 1 і 2 місця у студентів експериментальної групи, а у студентів контрольної групи першість отримують такі інтенції, як дослідження-зондування й оцінка. Емпатійне розуміння як стратегія

в психологічній роботі у студентів групи Б у ранговому ряді посідає останнє місце.

Відтак можна говорити про те, що вихідний стан вартісного механізму регуляції взаємин і взаємодії в роботі із клієнтом у студентів, що навчаються в традиційній системі вишівської освіти, не зазнає змін до кінця навчання. Для них характерний академічно орієнтований підхід до психологічної практики, з домінуванням «об'єктної» логіки у взаємодіях із клієнтом – у межах натуральнонаукової парадигми. Тому вони надають перевагу інструментальним (психотехнічним) за природою професійно важливим якостям психолога.

Дані таблиці доводять, що між більшістю інтенціональних стратегій і типом змістів «Я менеджер» проявляється певний зв'язок, за винятком інтенції дослідження-зондування. Так, наприклад, оцінково-му способу взаємодії із клієнтом відповідає конфліктний, підтримці – суперечливий, інтерпретації й емпатійному розумінню – позитивний змісти «Я менеджер».

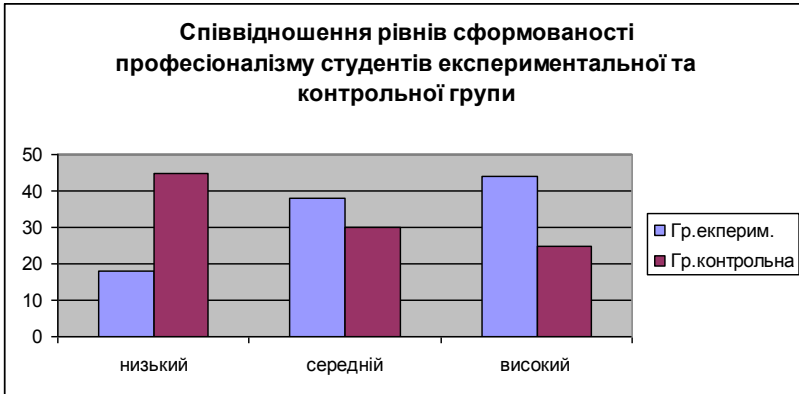
В аспекті нашої теми це має принципове значення. Характер професійної позиції студентів-психологів розкриває суть того, що негативний і конфліктний зміст («Я менеджер») формується в студентів за відсутності професійної ідентифікації психолога із клієнтом, тобто через нездатність до співучасті й конструктивній взаємодії психолога з людиною, що звернулися по допомогу.

Щодо цього проявляються значущі відмінності між студентами експериментальної та контрольної груп в інтенціональних стратегіях взаємодії із клієнтом, таких як підтримка й емпатійне розуміння.

Таблиця 4

**Співвідношення рівнів сформованості
професіоналізму студентів
експериментальної та контрольної груп**

Рівні професіоналізму	низький	середній	високий
Гр. А (е)	18%	38%	44%
Гр. Б (к)	45%	30%	25%
Рівень відмінностей	φ емп. =1,92 φ кр. ρ<0. 01	φ эмп. =0. 42 φ кр. ρ	φ емп. =2,18 φ кр. ρ<0,01

Висновки. Визначено концептуальні положення і методологічні принципи проектування освітнього процесу професійної підготовки менеджерів; розширено й доповнено тематично-термінологічний апарат, що розкриває сутність професійної діяльності менеджера, особливості професійної практики основних типів активності в професійній дійсності.

На практичному рівні обґрунтовано необхідність запровадження в процес вишівської підготовки розвивальних форм професійної співпраці викладача й студента у формуванні професіоналізму управлінців. Результати дослідження важливі для вирішення загальнометодологічних і психологічних питань підготовки менеджерів; висновки й матеріали дослідження можуть бути використані в лекційних курсах, на семінарських і практичних заняттях; розроблені методичні форми організації освітнього процесу забезпечують можливість індивідуальної траєкторії руху студента з удосконалення власного професіоналізму. У **перспективі** доцільно вивчити особливості формування економічного мислення у студентів різних форм навчання та спеціальностей.

1. Боришевський М. Національна самосвідомість у громадянському становленні особистості / М. Боришевський. – К., 2000. – 76 с.

2. Васянович Г. П. Педагогічна етика: навчально-методичний посібник / Г. П. Васянович. – Львів: Норма, 2005. – 344 с.

3. Жигайло Н. І. Психологія духовного становлення особистості майбутнього фахівця: монографія / Н. І. Жигайло. – Львів: Видавничий центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2008. – 336 с.

4. Жигайло Н. І. Комунікативний менеджмент: навчальний посібник / Н. І. Жигайло. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2012. – 368 с.
5. Максименко С. Д. Основи генетичної психології / С. Д. Максименко. – К.: НПУ Перспектива, 1998. – 543 с.
6. Максименко С. Д. Генеза здійснення особистості: монографія / С. Д. Максименко. – К.: КММ, 2006. – 255 с.
7. Москалець В. П. Психологія релігії: посібник / В. П. Москалець. – К.: Академвидав, 2004. – 240 с.
8. Савчин М. В. Духовний потенціал людини: монографія / М. В. Савчин. – Івано-Франківськ, 2001. – 202 с.
9. Хоронжий А. Г. Психологія управління: курс лекцій / А. Г. Хоронжий. – Львів, 2005. – 118 с.
10. Яцура В. В. Менеджмент: навчальний посібник / В. В. Яцура, О. П. Жук. – Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 444 с.

Жигайло Н. И., Куса А. М. Экономическое мышление в реализации проектирования профессионального становления менеджера

Изучена роль экономического мышления в реализации проектирования профессионального становления менеджера. Систематизированы теоретические положения и подходы в определении экономического мышления и профессионализма руководителя; разработана программа экспериментального учебного процесса реализации проектирования профессионального сотрудничества преподавателя-мастера и студента-стажера; изучена динамика развития функционально-действенных психологических механизмов развития профессионализма будущих руководителей в экспериментальном образовательном процессе.

Ключевые слова: экономическое мышление, профессиональное становление, проектирование профессионального становления менеджера, психологический тренинг, критерии профессионализма, уровни сформированности профессионализма менеджера.

Zhyhaylo N. I., Kusa A. M. Economic thinking in the design of professional development manager

The article is devoted to the role of economic thinking in the design of professional development manager. The author of the systematic theoretical concepts and approaches in determining economic thinking and professionalism manager, a program of pilot training process of designing a professional co-master teacher and student intern, studied the dynamics of functional and psychological mechanisms of effective professional development of future leaders in an experimental educational process.

The role of economic thinking in the implementation design becoming a professional manager is determined by the value that is professionalism in the public and individual existence of the subject. With professionalism associated human capacity in the selected case, self-realization of creative possibilities, the quality of life in general.

In the studies of the conceptual and methodological position design principles of the educational process of training managers; expanded and supplemented thematically and terminology that reveals the essence of professional activity manager, features professional practice basic types of activity in the professional reality. On a practical level, the necessity of implementing a high school preparation process of developing forms of professional teacher and student collaboration in the formation of professional managers. Results of the study are important for solving general methodological issues and psychological training managers; research findings and materials can be used in lectures, seminars and in workshops; methodical forms of organization of educational process provides the possibility of individual trajectory of the student improve their own professionalism.

Key words: *economic thinking, professional development, planning professional development manager, psychological training, the criteria of professionalism, levels of professionalism manager.*

Стаття надійшла 4 травня 2015 р.

УДК 159.923

М. П. Козирєв

ПРОФЕСІЙНЕ СТАНОВЛЕННЯ СТУДЕНТА В УМОВАХ ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ

Розглянуто професійне становлення як складне, динамічне, багато-структуроване, стадійне тощо соціально-психологічне явище. Проаналізовано такі складові професійного становлення у процесі навчальній діяльності: професійна спрямованість, самовизначення, ідентифікація, зрілість, надійність професійної діяльності, професійна готовність тощо. Доведено, що професійне становлення майбутнього фахівця є поетапним моментом індивідуально-професійного розвитку, формування професійної компетенції, розкриття його творчого потенціалу, професійної готовності до самостійної трудової діяльності.

Ключові слова: *професійне становлення, професійна спрямованість, самовизначення, ідентифікація, зрілість, надійність професійної діяльності, професійна готовність.*

Постановка проблеми. В умовах розвитку Української держави сучасний вищий навчальний заклад повинен формувати особистість громадянина України, забезпечувати наше суспільство всебічно підготовленими фахівцями, які мають глибокі загальнонаукові та професійні знання, навички наукової роботи, готові до саморозвитку як в умовах професійної діяльності, так і в суспільному та особистому житті. Саме завдяки успішному професійному становленню у студента